

Jonas Larsson **Filosofisk metod
i stället för pragmatisk retorik**

Motsättningen mellan filosofi och retorik är åtminstone ett par tusen år gammal. Redan i *Gorgias* diskuterar Platon det tveksamma i att försöka att få ett argument att framstå som bättre än det i själva verket är. Denna i grunden suspekta färdighet är retorikerns specialitet. Filosofen däremot vill problematisera och tänka kritiskt. Han eller hon vill åstadkomma en så grundlig genomlysning av frågan som möjligt, genom att undersöka alla tänkbara förhållningssätt, aspekter och implikationer, utan förutfattade meningar. Att kunna presentera argumenten på ett snyggt och övertygande sätt kommer för filosofen alltid att vara av underordnad betydelse, i förhållande till själva undersökningens grundlighet. Målet är inte att övertala människor – utan att nå en fördjupad förståelse. Övertalningen har inget värde om den grund man står på inte är giltig.

På ett liknande sätt finns det en grundläggande motsättning mellan filosofi och pragmatism. Medan pragmatikern nöjer sig med det som fungerar och ger resultat, så vill filosofen finna den egentliga sanningen. Pragmatikern är nöjd så länge resultaten är gångbara, även om dessa kanske har andra orsaker än vad man inbillar sig. Hur man når dit man vill är således sekundärt, så länge det hela fungerar. Filosofen är inte belåten förrän orsakssamband och kausala relationer verkligen blivit klarlagda, i grunden. Att någonting är komplext utgör inte ett tillräckligt skäl för att börja gena och runda av i hörnen. Filosofin letar sig gärna ner under den yta som vi normalt tar för given. Den är en disciplin som inte nöjer sig med det skenbara, utan söker efter tillförlitliga svar, oavsett hur svårångade de är. Många viktiga och intressanta frågor kan visserligen inte besvaras på ett entydigt sätt, men det innebär varken att vi bör slarva med dem eller lämna dem därhän. Själva diskussionen blir inte mindre betydelsefull av att det inte finns något facit.

Under senare decennier har den platoniska, självsäkra objektivismen fått stå tillbaka för en mer relativistisk tankevärd, även inom filosofin. Jakten på en absolut sanning har komplicerats av bland annat paradigmteori och avancerad induktionskritik, samt framväxandet av hermeneutiska och postmoderna idétraditioner. Detta försvagar eller undergräver

dock inte värdet av själva den filosofiska metoden. Sanningen kan visserligen variera över tid, eller vara subjektiv, men det gör inte sökandet efter den mindre viktigt.

Inom naturvetenskapen ses absolut kunskap allttjämt som ett ideal att sträva mot, men när vi diskuterar estetik, moralfrågor eller politik så talar vi numera sällan i termer av sant eller falskt, utan snarare om värderingar, som vi normalt anser vara uttryck för personliga attityder eller åsikter. Denna grundläggande relativism i värdefrågor gör emellertid inte den fördjupade, utförliga undersökningen av möjliga förhållningssätt onödig – tvärtom! I avsaknad av absoluta svar (eller av en tro på absoluta svar) så måste vi vara särskilt aktiva och vaksamma, så att vi kan forma en egen uppfattning, baserad på så trovärdiga och fullständiga argument som möjligt.

I dagens offentliga, politiska samtal är den retoriska utformningen central, samtidigt som det pragmatiska tänkandet dominerar. Inför ett riksdagsval kommer partier i stor utsträckning att positionera sig utefter vad de tror kommer att generera det bästa resultatet (det största antalet röster). I värsta fall kan valrörelsen urarta till en kapplöpning i konsten att lansera enkla och retoriskt effektiva utsagor, i syfte att locka väljare. Inte sällan kan det kännas som att politiker snarare uttalar sig för att värva så många röster som möjligt, än för att formulera vad de verkligen anser. När den pragmatiska retoriken skymmer viktiga ideologiska skillnader mellan olika partier är det definitivt dags att hissa varningsflagg, i demokratins namn.

En metod för att motarbeta tom retorik, som ofta används inom filosofin, är att regelmässigt begära preciserande definitioner, även av sådant som normalt tas för givet. Vad menas egentligen med plattheter som en ”bra” skola, eller en ”rättvis” skattepolitik? Som väljare har man rätt att kräva rejält med kött på benen, innan man avlägger sin röst. Ett ensidigt faktaurval, personangrepp och guilt by association-resonemang är andra exempel på retoriska knep utan filosofiskt värde. Övertalning hör hemma inom retorikens sfär – en filosof vill resonera och övertyga med hjälp av sanna och relevanta argument. Ett annat vanligt och i sammanhanget intressant retoriskt trick är att ge en överdrivet negativ eller ihålig skildring av motståndarens idéer, för att sedan kritisera denna urvattnade version. Inom filosofins värld kallas detta att ”attackera halmgubbar”. Det är visserligen relativt enkelt att krossa denna omotiverat svaga version av motståndaren, målad med grova, vinklade penseldrag, men rent filosofiskt är angreppet värdelöst. Att man har lyckats slå hål på en urvattnad skildring av en politisk idé är i sig ingen seger. För en god filosof är det viktigt att ge alla sidor av saken en ärlig chans, annars undergräver man både själva värdet av diskussionen och sin egen slutsats.

Jag är övertygad om att såväl våra folkvalda, som medier och väljare, skulle må bra av att tillägna sig ett mer samhällsfilosofiskt förhållningssätt i politiska frågor. Detta skulle för det första innebära att fokus flyttades från individuella plånboksfrågor till mer övergripande problem: "hur vill vi att samhället ska se ut?", "vilka uppgifter ska staten ha?" och "vad innebär begrepp som frihet och rättvisa?". För det andra så skulle ett mer filosofiskt förhållningssätt uppmuntra till en förutsättningslös problematisering. Vi bör tänka stort, men vi behöver också tillåta oss att tänka utanför våra givna ramar, om så bara för att slutligen stärkta vända åter till invanda hjulspår.

Den politiska målsättningen i en demokrati bör inte vara att vinna röster genom att uttrycka sig slagkraftigt, utan att faktiskt erbjuda väl-informerade medborgare en chans att reflektera självständigt. Det viktigaste är inte (parti)retoriken och (val)resultatet, utan att vi deltar i ett öppenhjärtligt politiskt samtal och därefter röstar i enlighet med väl underbyggda ställningstaganden. Mer filosofi och mindre pragmatisk retorik, helt enkelt!